

VÝZNAM REGIONÁLNEJ GEOGRAFIE V PROCESE „GLOBALIZÁCIE“ VEDY VERSUS „REGIONALIZÁCIE“ VEDY (VYBRANÉ METAVEDNÉ POZNÁMKY)

Florin Žigrai

Rakúsky ústav pre východnú a juhovýchodnú Európu, Viedeň

Abstrakt: The regional geography and mainly the meta-regional geography as its metascientific subdiscipline and superstructure should play in the future the key scientific-managerial role with coordination of internal collaboration with other branches of geography on the one hand and with coordination of external collaboration with non geographical disciplines on the other one in the process of regionalization of science as a oposite and compensative process of globalization of science. In this way should be possible to support the development of the regional oriented scientific disciplines, which are important to determinate the natural, social and economical identity of the region as a assumption for theirs successful development and elimination of regional disparities. These scientific goals cann not be substitute by global sciences, which have the universal expressiveness without spatial limitation and simultaneously are not suitable for the basic and applied regional research. The regional gegraphy cann moderate the increased discrepancy of economic-financial interest for global-universal sciences to support basic and applied regional research. At the same time cann raise the scientific-social renome of the proper regional geography.

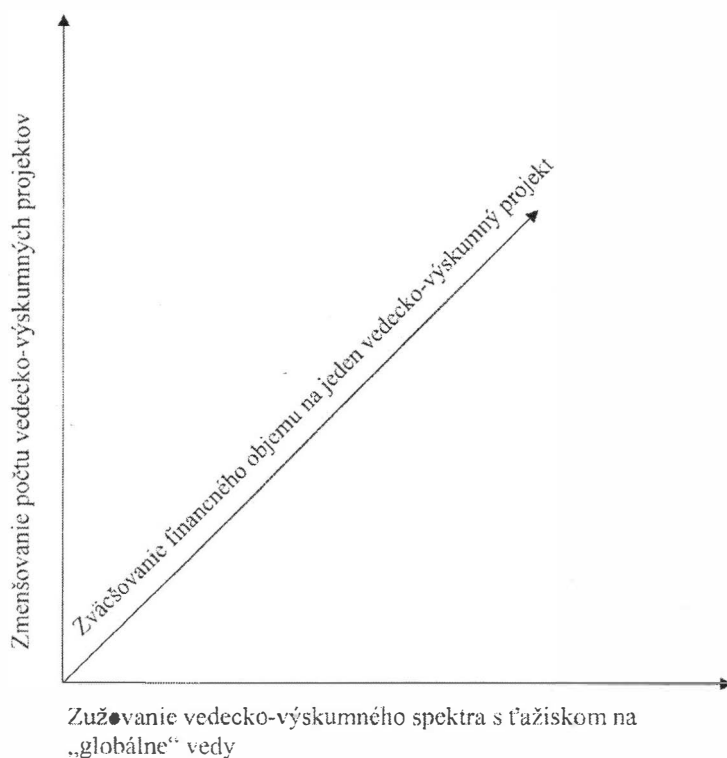
Keywords: regional geography; meta-regional geography; „globalization“ of science; „regionalization“ of science

1. ÚVOD

Poslaním tohto krátkeho príspevku je formulovať niekoľko metavedných poznámok ku vzťahu medzi „globalizáciou“ vedy a „regionalizáciou“ vedy, ktorému sa doposiaľ nevenovala väčšia pozornosť. Nasledujúce úvahy predstavujú akési voľné pokračovanie štúdie o globalizácii a regionalizácii v kontexte transformačného procesu stredoeurópskych krajín (Paulov, Žigrai 2000) fokusované na problematiku samotnej vedy.

Všeobecnému procesu globalizácie ekonomiky, kultúry a všeobecných spoločenských informácií sa nevyhla ani samotná veda. Tento globalizačný proces vedy sa na jednej strane pozitívne prejavil v prvom rade v jej intenzívnejšom medzinárodnom prepo-

jení, v interdisciplinárnej spolupráci rôznych prírodno-spoločenských vied a najmä technicko-ekonomicko-medicínskych vedných disciplín prevažne nometetického charakteru, koncentrujúcich sa na riešenie dôležitých hospodárskych, technických a zdravotníckych univerzálnych problémov s absolútnou výpovednou silou, neobmedzujúcich sa len na určité územie, resp. región, ale vzťahujúcich sa na celú planétu a dotýkajúcich sa všetkého obyvateľstva. Značné finančné prostriedky vynaložené na rozvoj týchto „globálnych“ vedných disciplín je spojený aj s veľkou mierou ich komercializácie v snahe očakávanej rýchlej návratnosti týchto prostriedkov. Táto tendencia globalizácie vedy sa prejavuje okrem iného napr. aj v štruktúre najnovších rámcových výskumných programov EÚ, ako aj v menšej miere v rámci národných výskumných projektov, pri ktorých dochádza k znižovaniu ich celkového počtu, za súčasného zväčšovania finančného objemu na jeden vedecko-výskumný veľkoprojekt, čím dochádza k negatívnemu prejavu zužovania vedecko-výskumného spektra s ťažiskom predovšetkým na aplikovaný výskum globálnych vied (pozri obr. 1).

Obrázok 1 Súčasný hlavný trend „globalizácie“ vedy

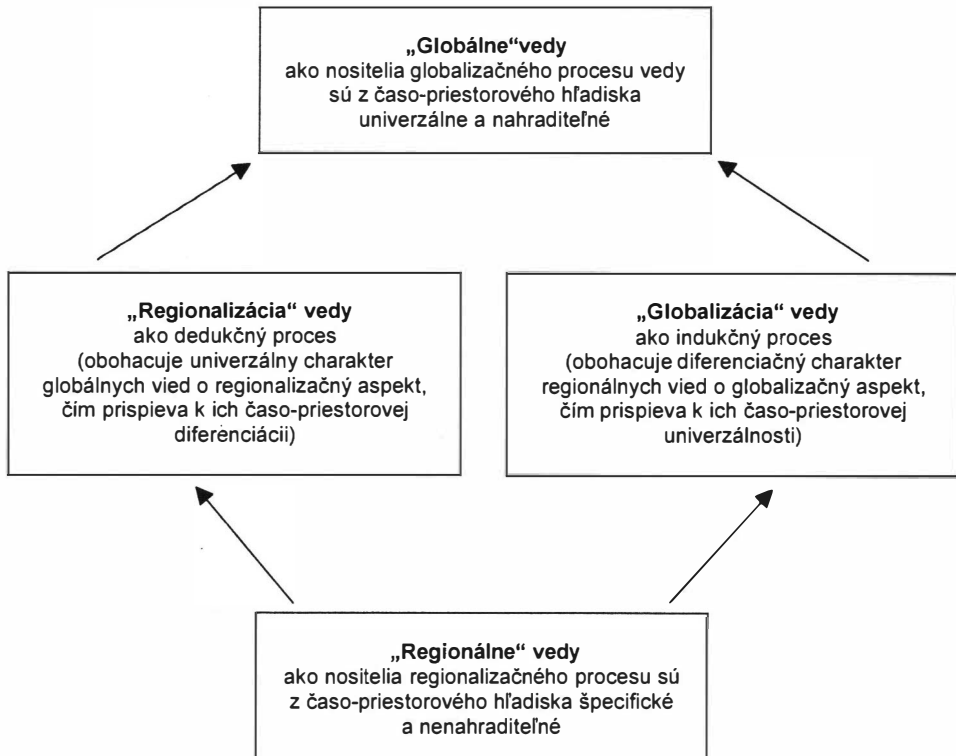
Tento trend vedie tiež k zníženiu samotnej operatívnej jednotlivých mamutích výskumných projektov, na ktorých participujú desiatky vedeckých pracovísk a stovky vedeckých pracovníkov, čím dochádza k spotrebovaniu značných finančných prostriedkov a disponibilného času, potrebných na ich vnútornú sebaorganizáciu. Popritom sa venuje menšia spoločenská pozornosť a s tým aj spojené poskromnejšie financovanie základného výskumu regionálnych, tzv. „idiografických“ vied, ako napr. geografie, kra-

jinnej ekológie, etnológie, archeológie a pod. zo štátneho rozpočtu, ktorých výsledky majú relatívnu výpoveď, vzťahujúce sa len na určité územie, resp. región. Zároveň dochádza k určitému splošteniu pohľadu na vedu, ktorá sa chápe v užšom zmysle slova a nahrádza sa pojmami výskum a vývoj so silným aplikačným akcentom. Tak dochádza k uprednostňovaniu krátkodobého technicky a technologicky orientovaného výskumu uskutočňovaného predovšetkým vývojovými oddeleniami jednotlivých priemyselných koncernov pred dlhodobým, základným regionálne orientovaným výskumom prírodovedného a spoločenského charakteru, ktorého výsledky sa nedajú rýchlo realizovať v praxi. Z tohto dôvodu sa snažia privátne firmy presunúť finančne náročný základný výskum na štátne vedecké inštitúcie, čo sa im nemôže zazlievať. Problém spočíva však v tom, že aj rámcové výskumné programy Európskej únie, dotované zo štátnych rozpočtov ich jednotlivých členských krajín majú silný, vyššie naznačený aplikačný trend. Tým dochádza k výraznej asymetrii financovania základného a aplikovaného výskumu na jednej strane a globálnych a regionálnych vied na strane druhej.

Pre zachovanie objektívnosti treba však pripomenúť, že výsledky globálnych vied využívajú s určitým časovým oneskorením aj regionálne vedy, ktoré urýchľujú ich rozvoj a ako spätná informačná väzba pozitívne ovplyvňujú globálne vedy a okrem toho napomáhajú k regionalizácii na globálnej úrovni (globálne regióny). Tak napr. geografické informačné systémy mohli dosiahnuť svoju súčasnú vysokú úroveň len vďaka kombinácii výsledkov vesmírneho výskumu (satelitné snímky) a počítačovej techniky. Tieto systémy však môžu na strane druhej prispieť k spresneniu, objektivizácii a zrýchleniu vyčleňovania jednotlivých regiónov na rôznych hierarchických úrovniach.

Jedným z opatrení ako zmierniť negatívne dopady globalizácie vedy, ako napr. zuzovania jej spektra záujmu len na uvedené globálne vedné disciplíny by mohlo byť posilňovanie opačne prebiehajúceho procesu „regionalizácie“ vedy, t.j. snahy finálne podporovať rozvoj regionálne orientovaných špecifických disciplín, ktoré sú pre základný a aplikovaný výskum regiónu nezastupiteľné vyššie naznačenými univerzálnymi vedami. Regionálny výskum môže najúčinnnejšie prispieť k určeniu prírodno-spoločenskej a ekonomickej identity regiónu, ktorá okrem iného je dôležitou súčasťou globalizačných komparatívnych výhod pri rozhodovacom procese lokalizácie určitej hospodárskej aktivity v regióne, ako aj predpokladom pre jeho úspešný rozvoj spolu s odstraňovaním prípadných regionálnych disparít. Popritom sa zdôrazňovaním zvláštností, jedinečností a neopakovateľnosti regiónu upozorniť aj na jeho pestrosť, v protiklade ku spoločensko-ekonomickej homogenizácii územia, ako jedného z negatívnych dôsledkov globalizácie.

Na obr. 2 je znázornený informačný tok medzi globálnymi a regionálnymi vedami, z ktorého vyplýva, že globálne vedy, ktoré sú z časo-priestorového hľadiska univerzálne a tým aj nahraditeľné, sú nositeľmi globalizácie vedy, ako indukčného procesu, ktorý obohacuje diferenciačný charakter regionálnych vied o globalizačný aspekt, čím prispieva k ich časo-priestorovej univerzálnosti. Na druhej strane regionálne vedy, ktoré sú z časo-priestorového hľadiska špecifické a tým aj nenahraditeľné, sú nositeľmi regionalizácie vedy, ako dedukčného procesu, ktorý obohacuje univerzálny charakter globálnych vied o regionalizačný aspekt, čím prispieva k ich časo-priestorovej diferenciácii. Tento mechanizmu vzájomného ovplyvňovania sa globálnych a regionálnych vedných disciplín okrem iného naznačuje, že procesy globalizácie a regionalizácie vedy nie sú antagonisticke, ale komplementárne a vzájomne prospešné.

Obrázok 2 Informačný tok medzi „globálnymi“ a „regionálnymi“ vedami

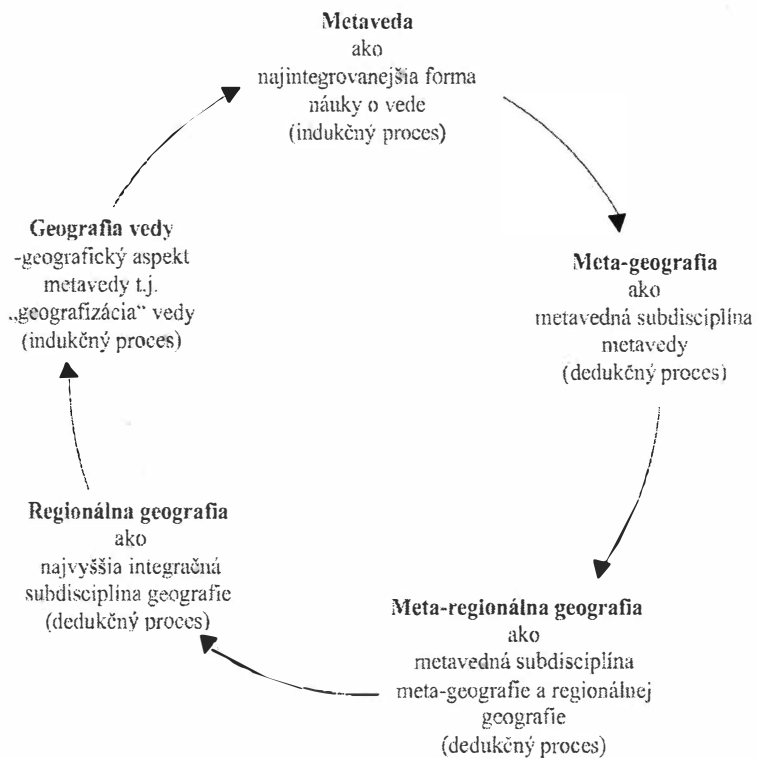
V praxi to znamená, napríklad regionálne orientovaný výskum komparatívnych výhod jednotlivých hospodárskych činností, ktoré predstavujú jeden z nosných pilierov globalizácie ekonomiky. Z vnútornej entity komparatívnych výhod totiž vyplýva ich ekonomická, finančná, politická a kultúrna priestorová diferencovanosť, ktorá môže pomôcť pri výbere úspornejšej a tým aj výhodnejšej lokality, potrebnej pre zvýšenie konkurencieschopnosti príslušnej hospodárskej aktivity.

2. NIEKOĽKO POZNÁMOK K VÝZNAMU REGIONÁLNEJ GEOGRAFIE A ŠPECIÁLNE JEJ METAVEDNEJ SUBDISCIPLÍNY META-REGIONÁLNEJ GEOGRAFIE V PROCESE GLOBALIZÁCIE VEDY VERSUS REGIONALIZÁCIA VEDY

V procese regionalizácie vied by mohla zohrať práve regionálna geografia a menovite meta-regionálna geografia ako jej metavedná subdisciplína a nadstavba v budúcnosti jednu z kľúčových vedecko-manažerských úloh pri koordinovaní internej spolupráce s geografickými disciplínami na jednej strane a externej spolupráce s negografickými disciplínami na strane druhej. Tým by sa súčasne umožnilo zmierniť narastajúcu dis-

krepanciu ekonomicko-finančného záujmu o globálno-univerzálne a regionálno-speci-
fické vedy v prospech posilnenia základného a aplikovaného regionálne orientovaného
výskumu. Okrem iného by takto mohlo dôjsť k pozdvihnutiu vedecko-spoločenského
renomé samotnej regionálnej geografie.

Vlastnej problematike zaoberajúcej sa meta-regionálnou geografiou bude venovaná
samostatná štúdia, ktorá je v štádiu prípravy. Na tomto mieste len stručne uvedieme jej
pozíciu v rámci metavedného kruhu, znázorneného na obr. 3. Z pohľadu na túto schému
vyplýva, že metaveda, ako najintegrovanejšia forma náuky o vede ako takej, umožňuje
na jednej strane meta-geografii jej začlenenie v rámci metavedných subdisciplín, ako aj
jej poskytuje najvšeobecnejší charakter informácií, potrebných pre rozvoj geografickej
metateórie, metodológie a metajazyka na strane druhej. Obdobný informačný vzťah ale o
jeden nižší metavedný stupeň, jestvuje medzi meta-geografiou a meta-regionálnou geo-
grafiou, ako metavednou subdisciplínou meta-geografie a regionálnej geografie.

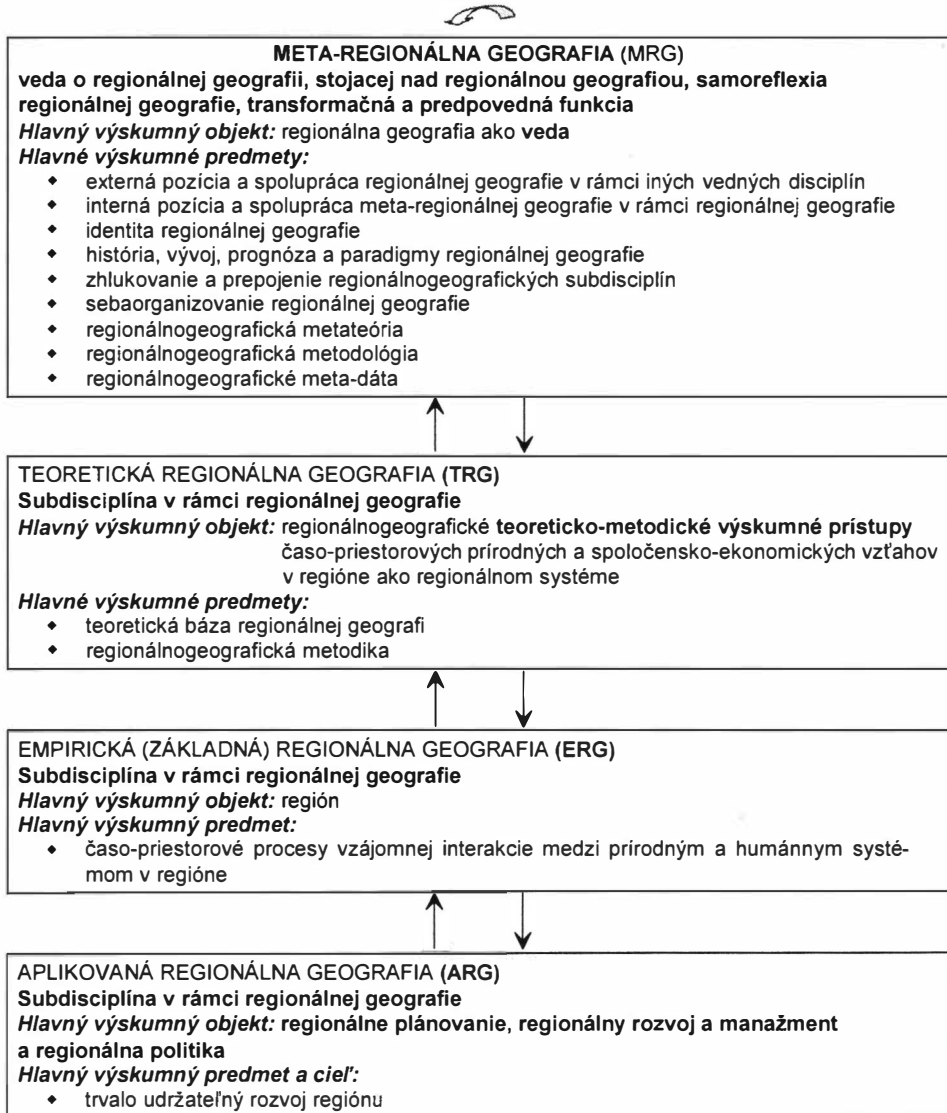
Obrázok 3 Schéma vertikálneho informačného toku medzi metavedou, meta-geografiou, meta-regionálnou geografiou, regionálnou geografiou a geografiou vedy

Kľúčový význam pre skúmanie metavedného vzťahu medzi globalizáciou vedy a re-
gionalizáciou vedy má práve meta-regionálna geografia, ktorá prostredníctvom svojej
metateórie, metodológie a metajazyka môže najúčinnejšie prispieť pre rozvoj regionálno-
geografickej teórie, metodiky a jazyka, štúdia časo-priestorových procesov vzájomnej in-
terakcie medzi prírodným a humánnym systémom v regióne, ako aj pre potreby regionál-

neho plánovania, rozvoja, manažmentu a regionálnej politiky. Regionálna geografia ako najvyššia integračná subdisciplína geografie informačne prispieva na budovanie základov geografie vedy ako novej samostatnej vedy o vede. Jej hlavnou náplňou by malo byť štúdium priestorových aspektov geografie, napr. rozšírenie geografických vedeckých škôl a smerov, členenie geografického vedeckého priestoru s ich gravitačnými jadrami, poľami a periférnymi oblasťami, ako aj „geografizácia“ vedy, t.j. prenikanie priestorového aspektu do iných negeografických disciplín. Takto by mohla geografia vedy už popri etablovaných čiastkových vedách o vede, ako napr. história vedy, sociológia vedy, psychológia vedy, ekonómia a organizácia vedy a pod. (pozri Viceník 2000a,b) obohatiť metavedu ako súhrn všetkých vied o vedách o novú čiastkovú, v našom prípade geograficky orientovanú vedu o vede.

Z pohľadu na obr. 4, znázorňujúci schému hlavných výskumných objektov a predmetov meta-regionálnej geografie, teoretickej, základnej a aplikovanej regionálnej geografie, ako aj ich vzájomného prepojenia vyplýva, že pre potreby výskumu vzťahu medzi globalizáciou vedy a regionalizáciou vedy by sa mala meta-regionálna geografia sústrediť predovšetkým na tieto oblasti výskumu:

- ♦ *na metavednej úrovni:*
 - vonkajšia koordinačná funkcia regionálnej geografie medzi globálnymi a regionálnymi vedami, pri prekonávaní bariéry medzi nomotetickým a idiografickým charakterom týchto vied;
 - vnútorná koordinačná funkcia regionálnej geografie v rámci regionálnych vied pri prekonávaní meta-teoretickej, metodologickej a meta-jazykovej bariéry;
 - charakteristické znaky globálnych a regionálnych vied;
 - mechanizmy procesov globalizácie a regionalizácie vied a vývoj ich paradigiem;
 - miera globalizácie vedy;
 - spektrum a intenzita vzájomného ovplyvňovania, obohacovania, dopĺňovania a prepojenia sa globálnych a regionálnych vied;
 - metavedné základy geografie vedy;
 - vedecká identita regiónu (napr. stredoeurópskeho vedeckého regiónu);
 - únosnosť veľkosti globálnych výskumných projektov;
 - časo-priestorová kompresia globalizácie vedy a i.
- ♦ *na teoreticko-metodickej úrovni:*
 - teoretická báza a metodické prístupy pri určovaní komparatívnych výhod v regióne
 - regionálne disparity;
 - transformácia výsledkov a technického pokroku globalizačných vied do regionálneho kontextu;
 - teoreticko-metodické a terminologické bariéry medzi regionálnymi vedami;
 - endogénne a exogénne sily podporujúce vznik globalizačných regiónov, ako kombinácie globálnych a lokálnych regiónov, resp. mikroregiónov;
 - miera globalizovateľnosti hospodárskych aktivít vo vzťahu k regiónu;
 - kohézne faktory regiónu a určenie miery jeho kohézie;
 - kultúrno-historická identita regiónu a i.
- ♦ *na aplikačnej úrovni:*
 - lokalizovanie vedecko-výskumných a technologických parkov;
 - stratégie regionálneho rozvoja a regionálnej politiky;
 - cieľové územia regionálneho rozvoja;
 - trvalo udržateľný rozvoj regiónu a i.

Obrázok 4 Schéma hlavných výskumných objektov a predmetov meta-regionálnej geografie, teoretickej, základnej a aplikovanej regionálnej geografie, ako aj ich vzájomné prepojenie.

3. ZÁVEREČNÉ POZNÁMKY

Niekoľko úvah, ktoré boli uvedené v tomto príspevku predstavujú prvé priblíženie problematiky vzťahu medzi globalizáciou a regionalizáciou vedy, ktorej riešenie si bude

vyžadovať v budúcnosti permanentný, systematický a predovšetkým metavedne orientovaný prístup. Domnievam sa, že práve meta-regionálna geografia ako metavedný predvoj vlastnej regionálnej geografie môže zohrať v budúcnosti jednu z kľúčových vedeckomanadžerských úloh pri koordinovaní internej spolupráce s inými, regionálne orientovanými vedeckými disciplínami na jednej strane a externej spolupráce s globálnymi disciplínami na strane druhej v stále intenzívnejšom procese globalizácie vedy, t.j. internacionalizácie a celosvetového prepojenia vedných disciplín, ako aj narastajúcej diskrepancie vo financovaní globálnych a regionálnych vied. Regionálne vedy by mohli svojim charakterom, náplňou a výsledkami posilniť jeden z hlavných princípov EU a to princíp územnej subsidiarity a solidarity s cieľom odstrániť regionálnu disparitu. Regionálna geografia bude musieť pôsobiť súčasne na viacerých hierarchických úrovniach od lokálnej, resp. mikro, cez regionálnu, štátno-národnú, kontinentálnu až celoplanetárnu, t.j. globálnu.

Literatúra

- PAULOV, J.; ŽIGRAI, F. 2000. „globalizácia“ a „regionalizácia“ v kontexte transformačného procesu stredoeurópskych krajín. In: *Geographical Studies*, Nitra, 7, 9-24.
- VICENÍK, J. 2000a. Introduction to the problems of methodology of sciences I (in Slovak). In: *ORGANON F7*, No. 1, Bratislava: FÚ SAV, 78-89.
- VICENÍK, J. 2000b. Introduction to the problems of methodology of sciences II (in Slovak). *ORGANON F7*, No 2, Bratislava: FÚ SAV, 196-209.

Meaning of regional geography in the process of „globalization“ of science versus „regionalization“ of science (Some metascientific remarks)

Summary

The regional geography and mainly the meta-regional geography as its metascientific subdiscipline and superstructure should play in the future the key scientific-managerial role with coordination of internal collaboration with other branches of geography on the one hand and with coordination of external collaboration with non geographical disciplines on the other one in the process of regionalization of science as a opposite and compensative process of globalization of science. In this way should be possible to support the development of the regional oriented scientific disciplines, which are important to determinate the natural, social and economical identity of the region as a assumption for theirs successful development and elimination of regional disparities. These scientific goals can not be substitute by global sciences, which have the universal expressiveness without spatial limitation and simultaneously are not suitable for the basic and applied regional research. The regional geography can moderate the increased discrepancy of economic-financial interest for global-universal sciences to support basic and applied regional research. At the same time can raise the scientific-social prestige of the proper regional geography. The meaning of regional geography in the process of „globalization“ of science versus „regionalization“ of science reposes on clear a meta-theoretic, methodological and meta-language hurdle between „global“ (nomotetic) sciences and „regional“ (idiografic) sciences, as well as research of mechanism of globalization and regionalization of sciences and development of ist paradigms.

The theoretical regional geography should elaborate first of all theory and methodological approaches to assessment of comparative advantages in the region and transform the results and technical progress of „global“ sciences into the regional context. Very important task of regional geography is research of endogenous and exogenous forces which support genesis of „glocal“ regions as the combination of global and local regions or microregions.